

УДК: 343.162.1

СЛІДЧИЙ СУДДЯ І ЙОГО РОЛЬ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ І СВОБОД УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

*Маланчук Петро Михайлович,
канд. юрид. наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства ННІ права,
Сумський державний університет*

*Пось Андрій Анатолійович,
студент III курсу ННІ права,
Сумський державний університет*

Для розуміння усієї суті кримінального судочинства загалом, дослідження інституту слідчого судді є необхідним. Важливу роль також відіграє те, що даний інститут був впроваджений нещодавно відносно інших, а тому потребує детального дослідження так як слідчий суддя є новою персоною у кримінальному провадженні, яка реалізовує функцію арбітра сторін обвинувачення і захисту на стадії досудового слідства, а також здійснює судовий контроль за додержанням прав і свобод осіб у кримінальному провадженні. Слідчий суддя виступає у кримінальному процесі своєрідним гарантом додержання і захисту прав, свобод та інтересів підозрюваних і обвинувачених осіб, а тому можна сказати незважаючи на те, що слідчий суддя є новою фігурою у кримінальному провадженні, його роль стала однією із ключових. У статті проаналізовано інститут слідчого судді, розглянуто основні підходи науковців щодо сутності та ролі інституту слідчого судді у кримінальному провадженні, досліджується роль слідчого судді на окремих етапах кримінального провадження, його зв'язок із іншими суб'єктами які фігурують у кримінальному провадженні, та його компетенція, участь у слідчих чи інших процесуальних діях. Розглянута мета існування даного інституту та власне роль слідчого судді у забезпеченні нагляду за дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження. Приділено увагу правовому статусу слідчого судді та розглянуто порядок набуття статусу слідчого судді. Досліджено основні положення нового Кримінального процесуального кодексу України стосовно слідчого судді та здійснено визначення його завдань, процесуальних повноважень та функцій у кримінальному провадженні.

Ключові слова : слідчий суддя, статус слідчого судді, учасники кримінального провадження, повноваження слідчого судді, функції слідчого судді, досудове провадження.

Malanchuk P. M., Pos A. A. Investigating Judge and His Role in Monitoring of Human Rights and Freedoms of Criminal Proceedings. Research institute investigating judge necessary to understand the essence of the whole criminal justice system in general. The fact that this institute was introduced recently in relation to other, and therefore requires a detailed investigation as the

investigating judge is a new person in criminal proceedings, which implements the function of an arbitrator the prosecution and defense pretrial investigation and carries out legal control observance of the rights and freedoms of individuals in criminal proceedings. Investigative judge advocates in criminal proceedings a certain guarantee of observance and protection of rights, freedoms and interests of suspects and accused persons, and so we can say though that the investigating judge is a new figure in the criminal proceedings. His role was one of the keyrole. In the article analyzed the institution of the investigating judge and the basic approaches of scientists about the nature and role of the investigating judge to institute criminal proceedings, examines the role of the investigating judge at various stages of criminal proceedings, its relationship with other entities that appear in criminal proceedings, and its competence participation in investigation or other legal proceedings. Considered the objective existence of this institution and its role in ensuring the investigating judge oversight of the rights and freedoms participants of the criminal proceedings. Analyzed the legal status of the investigating judge and discussed the procedure for acquiring the status of an investigating judge. Analyzed the basic provisions of the new Criminal Procedure Code of Ukraine concerning the investigating judge and carried out to determine its tasks and functions of judicial authority in criminal proceedings.

Keywords : investigating judge, the status of investigating judge, participants of criminal proceedings, powers of investigating judge, functions of investigating judge, pretrial proceedings.

Постановка наукової проблеми. КПК України, який прийнятий у 2012 році ввів у кримінальний процес нову фігуру – слідчого суддю, це нововведення є вагомим кроком на шляху реформування судової системи України, який забезпечуватиме законність та обґрунтованість в прийнятті таких рішень, як застосування заходів кримінально-процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права громадян України.

Актуальність визначення статусу слідчого судді у кримінальному провадженні зумовлена тим, що є досить важливим розуміння правової природи інституту слідчого судді, яку роль відіграє слідчий суддя, які функції він виконує, чим відрізняється взагалі від судді, що розглядає кримінальне провадження, на якій стадії здійснює свої повноваження слідчий суддя. Не дивлячись на те, що новий процесуальний суб'єкт кримінального судочинства з'явився відносно нещодавно, але наші українські вчені вже встигли досить детально та ґрунтовно дослідити повноваження слідчого судді у кримінальному процесі, визначити його процесуальний статус та дослідити історичні аспекти існування інституту слідчого судді.

Проблемам, пов'язаним з впровадженням інституту слідчого судді у кримінальному провадженні, приділялася значна увага в працях таких вчених, як

В. Д. Бринцева, В. В. Лобача, Л. М. Лобойка, Ю. М. Грошевого, О. С. Мазура, М. А. Маркуша, В. Т. Маляренка, М. Є. Шумила, І. В. Рогатюка, О. Р. Михайленка, В. М. Федченка,

Ю. В. Скрипіна, З. Д. Смітєнка, А. В. Молдована, П. П. Пилипчука, О. В. Хімичевої, В. І. Чернобука А. Р. Туманянца, М. А. Погорецького, Д. П. Письменного, В. І. Шишкіна, та інших.

Мета статті – проаналізувати підходи науковців щодо сутності та ролі інституту слідчого судді у кримінальному провадженні, розкритті повноважень та функцій слідчого судді, а також порядок набуття статусу слідчого судді.

Виклад основного матеріалу. Слідчий суддя є новим суб'єктом кримінального судочинства України і вважається носієм судової влади. Адже слідчий суддя здійснює діяльність, яка спрямована на забезпечення недопущення протиправного й необґрунтованого обмеження конституційних прав і свобод особи на досудових стадіях кримінального провадження шляхом превенції та захист прав і свобод особи, тобто на їх відновлення у випадку порушення.

Роль інституту слідчого судді є багатоаспектною і полягає в першу чергу у процесі забезпеченні режиму законності у кримінальному провадженні, захисту конституційних прав і свобод особи, а також розширені змагальності на досудовому провадженні. Кримінальна процесуальна діяльність слідчого судді має вагоме значення практично для усього кримінального провадження, адже від його дій і рішень залежать хід та наслідки кримінального провадження, процес забезпечення дотримання прав і свобод людини.

Діяльність слідчого судді переслідує мету, яка полягає у прийнятті справедливого, законного й обґрунтованого рішення, вчинення виваженої,

законної та обґрунтованої дії. Але варто звернути увагу на те, що слідчий суддя не уповноважений приймати вирішальних рішень у кримінальному процесі, його рішення вважаються допоміжними, можна сказати етапними, які тягнуть за собою прийняття відповідних рішень чи виконання дії, що з них випливають, іншими суб'єктами провадження. Із цього можна сказати, що слідчий суддя є ключовою фігурою у кримінальному процесі, адже основним його завданням є захист прав та свобод осіб, які приймають участь у кримінальному процесі, контроль за дотриманням законності провадження по справі на стадії досудового слідства [7, с. 19-20].

З метою захисту прав та законних інтересів учасників кримінального провадження, перед слідчим суддею постає цілий ряд завдань, таких як:

а. запобігати неправомірним діям і рішенням, що порушують конституційні права і свободи громадян;

б. відновлювати права, безпідставно порушені органами досудового розслідування;

в. надавати правомірним діям і рішенням особи, яка проводить дізнання, слідчого, прокурора юридичної сили, легалізуючи тим самим отримані докази;

г. сприяти винесенню правосудного вироку при вирішенні справи по суті [2, с. 62].

Слід відмітити, що без наявності слідчого судді стає неможливим проведення незалежного судового контролю та об'єктивного досудового слідства.

Стосовно порядку набуття статусу слідчого судді, то у діючому КПК України встановлено, що слідчий суддя (слідчі судді) у суді першої інстанції обирається зборами суддів зі складу суддів цього суду. Також у п. 18 перехідних положень КПК України встановлено наступне:

- не пізніше трьох місяців з дня опублікування цього Кодексу у місцевих загальних судах проводяться збори суддів з метою обрання слідчих суддів у порядку, встановленому Законом України «Про судоустрій і статус суддів». У разі якщо у зазначений строк слідчого суддю не було обрано, його повноваження, виконує найстарший за віком суддя цього суду до дня обрання слідчого судді. Тобто закон встановлює, що статус слідчого судді набувається шляхом обрання слідчого судді з поміж суддів певного суду іншими суддями цього ж суду [1].

Тобто закон встановлює, що статус слідчого судді набувається шляхом обрання слідчого судді з поміж суддів певного суду іншими суддями цього ж суду. При цьому в законі немає жодних вимог чи обмежень до кандидата на виконання

функцій слідчого судді, не встановлюється мінімальної чи максимальної кількості слідчих суддів у певному судді залежно від загальної кількості суддів цього суду, не передбачається жодної залежності набуття особою цього статусу відносно спеціалізації цього судді у певній категорії справ [6, с. 98-106].

Отже, слідчий суддя – це суддя, уповноважений забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини на досудовому провадженні у кримінальній справі, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінального процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення особи, яка провадить дізнання, слідчого і прокурора.

Слідчий суддя у кримінальному провадженні наділений певними процесуальними повноваженнями та функціями. Отже, до повноважень слідчого судді належать наступні повноваження: повноваження слідчого судді по вирішенню питань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження (судовий виклик; привід; грошове стягнення; тимчасове обмеження у користуванні спеціальним правом та продовження його строку; відсторонення від посади та продовження його строку; тимчасовий доступ до речей і документів; арешт майна; запобіжні заходи; затримання підозрюваного, обвинуваченого з метою його приводу; покладення на підозрюваного; допит свідка чи потерпілого в судовому засіданні, за клопотанням сторони кримінального провадження; обшук житла чи іншого володіння особи; огляд житла чи іншого володіння особи; слідчий експеримент, що проводиться в житлі чи іншому володінні особи; примусове залучення особи для проведення медичної або психіатричної експертизи; доручення проведення експертизи експертній установі, експерту або експертам за клопотанням сторони захисту; примусове відбирання біологічних зразків для експертизи; направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи [8].

Стосовно функцій, то КПК України покладає на слідчого суддю значний об'єм функцій та обов'язків, які він має виконувати. Функції слідчого судді, які він здійснює в ході кримінального провадження, можна умовно поділити на кілька груп:

1. розгляд питань, які стосуються застосування, зміни чи скасування заходів забезпечення кримінального провадження (у тому

числі й запобіжних заходів). Виключно слідчий суддя під час досудового розслідування у кримінальному провадженні за клопотанням відповідних осіб вирішує питання про застосування таких заходів забезпечення кримінального провадження як привід, накладення грошового стягнення, тимчасове обмеження підозрюваного у користуванні правом, відсторонення від посади, тимчасовий доступ до речей і документів, тимчасове вилучення майна, арешт майна, затримання особи. Виключно слідчим суддею в ході досудового розслідування за клопотанням слідчого, яке узгоджене з прокурором, вирішуються питання про застосування таких особливих заходів забезпечення кримінального провадження, як запобіжних заходів (як особисте зобов'язання, особиста порука, застава, домашній арешт, тримання під вартою) [6, с. 98-106].

2. нагляд за дотриманням законності в питаннях затримання особи та утримування її під вартою. Кожен слідчий суддя суду, в межах територіальної юрисдикції якого знаходиться особа, яка тримається під вартою, має право постановити ухвалу, якою зобов'язати будь-який орган державної влади чи службову особу забезпечити додержання прав такої особи [6, с. 98-106].

3. надання дозволів на вчинення окремих слідчих дій в ході досудового розслідування. У КПК України наведено перелік дозволів, які надає слідчий суддя: надає дозвіл на проникнення до житла чи іншого володіння особи; надає дозвіл на обшук житла чи іншого володіння особи; надає дозвіл на проведення слідчого експерименту у житлі або іншому володінні особи, якщо добровільна згода цієї особи на проведення такого експерименту відсутня та інші дозволи [4, с. 88-96].

4. розгляд скарг на рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора під час досудового розслідування. Закон встановлює чіткий і вичерпний перелік указаних дій чи рішень. На досудовому провадженні можуть бути оскаржені такі рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора: бездіяльність слідчого, прокурора, яка полягає у невнесенні відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань після отримання заяви чи повідомлення про кримінальне правопорушення, у неповному тимчасово вилученого майна, а також у нездійсненні інших процесуальних дій, які він зобов'язаний вчинити у визначений строк; рішення слідчого, прокурора про зупинення досудового розслідування; рішення слідчого про закриття кримінального

провадження; рішення прокурора про закриття кримінального провадження; рішення прокурора, слідчого про відмову у визнанні потерпілим; рішення, дії чи бездіяльність слідчого або прокурора при застосуванні заходів безпеки; рішення слідчого, прокурора про відмову в задоволенні клопотання про проведення слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій; рішення слідчого, прокурора про зміну порядку досудового розслідування та продовження [5, с. 86].

5. вирішення питань щодо поміщення неповнолітнього у приймальник-розподільник та щодо направлення особи до медичного закладу для проведення психіатричної експертизи [6, с. 98-106].

6. функції слідчого судді в межах міжнародного співробітництва під час кримінального провадження, до таких функцій входять: здійснення допиту певної особи за запитом компетентного органу іноземної держави шляхом проведення відео- або телефонної конференції; вирішення питання про тимчасовий арешт затриманої особи, яка вчинила злочин за межами України й розшукується іноземною державою, на строк до сорока діб до надходження запиту про її видачу; вирішення питання про її екстрадицію та фактичну передачу уповноваженим представникам іноземної держави, але не більше ніж на 12 місяців. Також слідчий суддя затверджує згоду особи на спрощений порядок її видачі з України в порядку екстрадиції, якщо така особа добровільно згодна на її видачу певній іноземній державі. Він розглядає скарги на рішення центрального органу України про видачу особи (екстрадицію), подані особою, стосовно якої воно прийняте, її захисником чи законним представником [6, с. 98-106; 3].

Наведений вище перелік функцій слідчого судді достатньо яскраво демонструє, наскільки важливими є повноваження цієї особи в сфері кримінального провадження. Слідчий суддя є уповноваженим забезпечувати законність та обґрунтованість обмеження конституційних прав і свобод людини під час досудового розслідування, до компетенції якого належить прийняття рішення про застосування заходів кримінального процесуального примусу, проведення слідчих та інших процесуальних дій, що обмежують конституційні права людини, розгляд скарг на дії (бездіяльність) та рішення слідчого чи прокурора, інше.

З усіх перелічених функцій головною і найважливішою функцією слідчого судді є здійснення захисту прав людини. Водночас

слідчий суддя не має заважати розслідуванню кримінального провадження і встановленню вини підозрюваного.

Висновки. З вищевикладеного можна дійти висновку, що у інститут слідчого судді у кримінальному процесі відіграє важливу роль та має першорядне значення, адже запровадження такої фігури, надання відповідних процесуальних повноважень та функцій в достатній мірі забезпечує головне призначення слідчого судді, яке полягає у забезпеченні нагляду за дотриманням прав і свобод учасників кримінального провадження. Слідчий суддя дійсно виступає у кримінальному процесі

гарантом додержання і захисту прав, свобод та інтересів підозрюваних і обвинувачених осіб. Ключова перевага даного інституту у тому, що цей інститут не відноситься до системи правоохоронних органів, які безпосередньо проводять розслідування і є незалежною фігурою. Резюмуючи викладене, можна зробити висновок, що проведений аналіз інституту слідчого судді у КПК України безперечно не є ідеальним. Але згодом, до нього будуть вноситися зміни і практика застосування цього нормативно-правового акта покаже всі його вади набагато швидше, ніж тривалі теоретичні дискусії..

Використана література :

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 20 листопада 2012 р. // Відомості Верховної Ради України, 2013. – № 9-10 (08.03.2013). – Ст. 88.
2. Банах С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини / С. Банах, С. Штогун // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 61-65.
3. Іваненко І. В. Інститут слідчого судді за новим Кримінальним процесуальним кодексом України / І. В. Іваненко // Матеріали конференції суддів Апеляційного суду Черкаської області та загальних місцевих судів Черкаської області (19 жовтня 2012 року). [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://cka.court.gov.ua/sud2390/practice/uzagalnennja/0001/>
4. Міщенко С. М. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судового контролю під час здійснення досудового розслідування: окремі аспекти / С. М. Міщенко // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2011. – № 6 (9). – С. 88-96.
5. Омельчук Л. В. Початковий етап досудового розслідування злочинів, пов'язаних із неналежним виконанням професійних обов'язків медичними працівниками / Л. В. Омельчук, П. В. Цимбал, Н. О. Данкович // Судова апеляція. – 2012. – № 4. – С. 83-89.
6. Омельчук Л. В. Процесуальний статус слідчого судді в кримінальному процесі України / Л. В. Омельчук, Х. І. Клімковська // Вісник Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 11, № 3. – С. 98-106.
7. Попелюшко В. О. Слідчий суддя у кримінальному провадженні / В. О. Попелюшко // Часопис Національного університету «Острозька академія». Сер. : Право. – 2014. – № 1. – С. 19-20.
8. Сиза Н. П. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю у кримінальному процесі України / Н. П. Сиза // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія «Право». – 2012. – № 2 (6).